

PODSTAWY PROGRAMOWE OBOWIĄZKOWYCH PRZEDMIOTÓW OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH

Wstęp

PL
2-25
(1.97)

Nowelizacja ustawy o systemie oświaty zmieniając brzmienie art. 22 ust. 2 pkt. 2 nałożyła na Ministra Edukacji Narodowej obowiązek ustalenia podstaw programowych obowiązkowych przedmiotów ogólnokształcących.

Przygotowany dokument określa zadania szkoły – edukacyjną ofertę z zakresu kształcenia ogólnego – jaką szkoła powinna przedstawić uczniom. Stanowi podstawę do opracowywania programów nauczania poszczególnych przedmiotów ogólnokształcących oraz innych programów edukacyjnych opisujących sposób realizacji zadań, których nie można przypisać określonemu przedmiotowi.

Ustalając zadania położono nacisk na kształtowanie umiejętności przygotowujących uczniów do odpowiedzialnego życia w demokratycznym społeczeństwie o wolnorynkowej gospodarce. Uwzględniano przy tym zarówno problematykę wynikającą z akademickich dyscyplin naukowych, jak też z obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej aktów prawnych oraz podpisanych przez nasze władze umów i konwencji międzynarodowych.

Podstawy programowe, wskazując na edukacyjne zadania szkoły, nie ustalają bezpośrednio wymagań stawianych uczniom, ale stanowią źródło określenia wymagań egzaminacyjnych oraz ustalenia kryteriów ocen szkolnych – co zostanie uszczegółowione w innym zarządzeniu.

Zadania w podstawie programowej opisane są dla pięciu etapów kształcenia obejmujących szkołę podstawową i ponadpodstawową, a w obrębie tych etapów – w 21 dziedzinach

edukacyjnych. Materiał ten stanowi podstawę do skomponowania przez szkołę odpowiedniego zestawu programów nauczania w taki sposób, żeby możliwa była realizacja wszystkich żądań ustalonych dla danego etapu kształcenia. Tryb i warunki dopuszczania do użytku szkolnego programów nauczania ustala odrębne zarządzenie¹⁾.

Zadania ogólne szkoły

Zgodnie u Ustawą z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty **nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości – za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata.**

Szkoła realizuje zadania opiekuńcze, wychowawcze i dydaktyczne uwzględniając poziom rozwoju psychofizycznego ucznia i jego sytuację rodzinną.

Szkoła umożliwia:

- poznawanie i rozumienie świata oraz jego kultury;
- ujawnianie zainteresowań i uzdolnień;
- rozumienie siebie, innych ludzi i ich poglądów;
- poszukiwanie duchowych wartości ży-

¹⁾ Podstawy programowe edukacji geograficznej opracowane zostały przez zespół w składzie: **Julita Górską, Adam Hibszer, Krystyna Kardas, Michałina Lubelska, Monika Pordes-Wasilewska, Mariola Tracz.** Zespołem kierowała **dr Michałina Lubelska** z Uniwersytetu Jagiellońskiego, przewodnicząca Oddziału Edukacji Geograficznej PTG (przyp. Red.).

cia oraz kształtowanie i ocenę własnej wartości, rozwijanie potrzeby doskonalenia się;

- przygotowanie do odpowiedzialnego współtworzenia świata i odnajdywania w nim własnego miejsca; samoidentyfikację narodową i kulturową;

- kształtowanie postaw patriotycznych, poczucia przynależności do społeczności lokalnej, grupy etnicznej, narodu, społeczności międzynarodowej;

- zdobycie wykształcenia.

Szkoła zapewnia:

- opiekę, przyjazne, bezpieczne i korzystne dla zdrowia ucznia warunki edukacji;

- poszanowanie praw ucznia;

- warunki prawidłowego rozwoju psychofizycznego.

Szkoła wspiera:

- rozwój osobowości w zgodzie z własnym systemem wartości, który respektując prawa innych, wartości uniwersalne i przyjęte normy daje możliwość samorealizacji;

- aktywność poznawczą i twórczą;

- rozwój wrażliwości emocjonalnej i wyobraźni społecznej;

- samowychowanie, samokształcenie i kierowanie własnym rozwojem;

- prospołeczne i prozdrowotne działania ucznia.

Efektom realizacji powyższych zadań powinno być uzyskanie przez ucznia następujących umiejętności i kompetencji:

1. Uczenie się

- Rozwiązywanie problemów poznawczych i realizacyjnych.

- Organizowanie procesu uczenia się i przyjmowania odpowiedzialności za własne wykształcenie.

- Wykorzystywanie doświadczeń i łączenie różnych elementów wiedzy.

2. Myślenie

- Dostrzeganie związków przeszłości z teraźniejszością, związków przyczynowo-skutkowych i zależności funkcjonalnych.

- Radzenie sobie z niepewnością i złożonością zjawisk, ich całościowe i kontekstowe postrzeganie.

3. Poszukiwanie

- Poszukiwanie, porządkowanie i wykorzystywanie informacji z różnych źródeł, w

tym rozważnie i umiejętnie korzystanie z mediów.

4. Doskonalenie się

- Ocena postaw i postępowania własnego i innych zgodnie z przyjętymi normami i systemem wartości uniwersalnych.

- Przyjmowanie odpowiedzialności za siebie i innych.

- Elastyczne reagowanie w obliczu zmiany, poszukiwanie nowych rozwiązań, stawianie czoła przeciwnościom.

- Utrzymywanie zdrowia fizycznego i psychicznego.

5. Komunikowanie się

- Skuteczne komunikowanie się.

- Prezentacja własnego punktu widzenia, argumentowanie i obrona własnego zdania.

- Gotowość wysłuchania i brania pod uwagę poglądów innych ludzi.

- Korzystanie z nowych technologii komunikowania się.

6. Współpraca

- Praca w grupie, negocjowanie i osiągnięcie porozumienia, podejmowanie decyzji grupowych, stosowanie procedur demokratycznych.

- Nawiazywanie i podtrzymywanie kontaktów.

7. Działanie

- Organizowanie pracy własnej i innych; opanowanie technik i narzędzi pracy.

- Projektowanie działań i przyjmowanie odpowiedzialności za ich przebieg i wyniki.

- Racjonalne gospodarowanie czasem.

Powyższe zadania szkoła wypełnia organizując edukację w pięciu etapach kształcenia w ramach następujących dziedzin:

Edukacja wczesnoszkolna

Edukacja wczesnoszkolna, odwołując się do doświadczeń dziecka nabywanych w rodzinie, innych środowiskach i za pośrednictwem mediów, przygotowuje je do podejmowania zadań z różnych obszarów działalności człowieka. Szczególnie akcentowana jest problematyka związana z porozumiewaniem się, najbliższym środowiskiem, bezpieczeństwem i zdrowiem dziecka, dostarcza dziec-

ku doświadczeń pozwalających na pełne przeżycie dzieciństwa.

Edukacja polonistyczna

Edukacja polonistyczna ma za zadanie dostarczenie językowego, literackiego i kulturowego materiału, umożliwiającego nabycie podstawowych sprawności komunikacyjnych (mówienia, słuchania, czytania, pisania) niezbędnych w życiu i w nauce. Wyposaża uczniów w wiedzę o budowie i funkcjonowaniu języka jako narzędzia komunikacji i tworzywa literatury oraz wdraża do sprawnego posługiwania się polszczyzną w mowie i piśmie z zachowaniem estetyki i kultury języka.

Edukacja historyczna

Edukacja historyczna umożliwia zapoznanie się z wiedzą historyczną ułatwiającą samoidentyfikację kulturową, narodową i religijną oraz wykorzystywanie wiedzy i terminologii historycznej w życiu codziennym i na forum publicznym.

Edukacja obywatelska

Edukacja obywatelska:

- przygotowuje uczniów do uczestnictwa w życiu społeczeństwa obywatelskiego i demokratycznego państwa prawa;
- kształtuje szacunek dla prawa oraz podstawę odpowiedzialności obywatelskiej;
- przygotowuje uczniów do odpowiedzialnego udziału w życiu rodzinnym.

Edukacja filozoficzna

Celem edukacji filozoficznej jest ukształtowanie zintegrowanego obrazu świata i wrażliwości pozwalającej na rozstrzygnięcie dylematów moralnych w poczuciu odpowiedzialności za los własny i innych ludzi.

Język obcy nowożytny

Ogólnym celem edukacji językowej jest:

- wyposażenie uczniów w umiejętności zapewniające skuteczną komunikację językową w co najmniej dwóch językach obcych o międzynarodowym zasięgu;
- umożliwienie uczniom stosowania ję-

zyka obcego jako narzędzia zdobywania informacji w procesach poznawczych;

- umożliwienie uczniom uczestniczenia w wielojęzycznej i wielokulturowej rzeczywistości współczesnej Europy i świata oraz jej pełniejszego pojmowania;
- rozwijanie postaw tolerancji i szacunku dla odrębności kulturowych i etnicznych.

Język łaciński i kultura antyczna

Nauczanie języka łacińskiego i kultury antycznej ma ułatwić uczniom pełniejsze uczestnictwo w życiu kulturalnym, naukowym, społecznym i politycznym przez kontakt z kulturą grecką, rzymską i chrześcijańską, w których głęboko tkwią korzenie kultury polskiej i które stanowią podstawę tożsamości współczesnej Europy.

Celem tej edukacji jest także:

- ukazywanie transmisji wartości świata starożytnego przez kulturę wczesnochrześcijańską i średniowieczną do współczesnej Europy;
- zaznajamianie z antyczną tradycją dotyczącą życia obywatelskiego, elementami prawa rzymskiego jako fundamentu nowożytnej kultury prawnej;
- ułatwienie nauki posługiwania się poprawną polszczyzną oraz nauki języków obcych.

Edukacja czytelnicza i informacyjna

Celem edukacji czytelniczej i informacyjnej jest:

- rozwijanie zainteresowań czytelniczych uczniów;
- kształtowanie nawyku samodzielnego wyszukiwania informacji.

Edukacja medialna

Celem edukacji medialnej jest przygotowanie uczniów do świadomego i krytycznego odbioru przekazów medialnych o charakterze słownym i obrazowym.

Edukacja biologiczna

Edukacja biologiczna ma za zadanie:

- zapoznanie uczniów z otaczającą przyrodążywioną i organizmem człowieka;
- umożliwienie zrozumienia złożoności

układów przyrodniczych sprzyjające poszanowaniu życia w różnych jego przejawach;

– zapoznanie uczniów z metodami badań naukowych.

Edukacja zdrowotna

Edukacja zdrowotna ma pomóc uczniom w podejmowaniu odpowiedzialnych wyborów życiowych związanych z troską o zdrowie własne i zdrowie innych, w kształtowaniu zdrowego stylu życia, identyfikacji własnych problemów zdrowotnych.

Wychowanie fizyczne

Celem wychowania fizycznego jest:

– stymulacja rozwoju fizycznego uczniów;
– wyrabianie nawyków higienicznych w odniesieniu do własnego ciała, ubioru i środowiska;

– rozbudzania zainteresowań różnymi formami aktywności ruchowej.

Zadaniem szkoły jest przygotowanie bogatej oferty ruchowej.

Edukacja chemiczna

Celem edukacji chemicznej jest uzyskanie wiedzy niezbędnej do uświadomienia roli chemii w celowym przekształcaniu materii i w codziennym życiu oraz do bezpiecznego posługiwania się substancjami chemicznymi.

Edukacja ekologiczna

Edukacja ekologiczna ma pomóc uczniom w uzyskaniu przekonania, że:

– wszystkie elementy środowiska przyrodniczego oraz elementy będące wytworem człowieka są od siebie zależne;

– każdy człowiek swoim zachowaniem wpływa na środowisko i każdy jest odpowiedzialny za obecny i przyszły stan środowiska oraz jakość życia następnych pokoleń.

Edukacja fizyczna i astronomiczna

Celem edukacji fizycznej i astronomicznej jest:

– zapoznanie ze zjawiskami przyrody nieożywionej;

– uświadomienie, że są prawa przyrody pozwalające przewidywać przebieg i następstwa zjawisk;

– zapoznanie z empiryczną drogą poznawania świata i z empirycznym kryterium prawdy.

Edukacja geograficzna

Celem edukacji geograficznej jest przygotowanie uczniów do odpowiedzialnego działania wyrażającego się:

– umiejętnością gromadzenia i interpretacji informacji oraz orientowania się w przestrzeni geograficznej;

– rozumieniem procesów przyrodniczych gospodarczych i społecznych zachodzących w czasie, w ujęciu lokalnym, regionalnym krajowym i globalnym oraz dokonywaniem oceny relacji człowiek–środowisko.

Edukacja matematyczna

Celem edukacji matematycznej jest:

– przygotowanie uczniów do badania i rozwiązywania problemów teoretycznych i praktycznych z zastosowaniem metod i języka matematyki;

– rozwijanie intuicji, wyobraźni, rozumowania i wnioskowania w obszarach użyteczności matematyki.

Edukacja informatyczna

Celem edukacji informatycznej jest zapewnienie uczniom możliwości korzystania z technologii informacyjnej.

Edukacja ogólnotechniczna

Celem edukacji ogólnotechnicznej jest:

– przygotowanie do posługiwania się osiągnięciami techniki;

– umożliwienie rozwoju indywidualnych zdolności i zainteresowań uczniów w zakresie zagadnień technicznych i technologicznych.

Edukacja muzyczna

Celem edukacji muzycznej jest:

– rozbudzanie i rozwijanie wrażliwości muzycznej i zainteresowań muzyką oraz uzdolnień i talentów muzycznych;

– wspomaganie rozwoju duchowego i intelektualnego przez wprowadzenie w świat pojęć, symboli i dzieł kultury muzycznej;

– wykorzystanie ogromnego potencjału

możliwości tkwiących w muzyce dla rozwoju duchowego i intelektualnego oraz zdolności postrzegania dzieła muzycznego, w powiązaniu z innymi dziedzinami sztuk i w kontekście tła historycznego, a także pogłębienie ogólnej kultury humanistycznej.

Edukacja plastyczna

Celem nauczania plastyki jest wprowadzenie w świat kultury w szerokim znaczeniu, doprowadzenie ucznia do poszukiwań, które pomogą w rozwoju postawy twórczej. Właściwie rozumiane nauczanie plastyki skłania do myślenia wielokierunkowego w powiązaniu ze wszystkimi formami aktywności człowieka. Dzięki tej aktywności uczeń poznaje samego siebie i otaczające środowisko. Uczy się tolerancji dla różnych kultur, ras i narodowości.

Celem nauczania jest stworzenie możliwości przeżywania, doświadczenie, przygotowanie do uczestnictwa w kulturze.

Edukacja obronna

Celem edukacji obronnej jest:

– kształtowanie poczucia odpowiedzialności za bezpieczeństwo kraju oraz za siebie i innych w przypadkach stanów zagrożenia i w sytuacjach wyjątkowych;

– przygotowanie młodzieży do samoobrony i przeciwstawiania się następstwom zagrożeń czasu pokoju i wojny.

Etap II²⁾

Edukacja geograficzna

Zadaniem szkoły jest stworzenie uczniom warunków do:

1. Rozwijania zainteresowania środowiskiem geograficznym w miejscu zamieszkania i w najbliższej okolicy.

2. Kształtowania odpowiedzialności za własne działania w środowisku geograficznym w miejscu zamieszkania i regionie.

3. Odczuwania i doceniania piękna otaczającego świata.

²⁾ Na **etapie I** nie są wyodrębnione treści edukacji geograficznej. Pokrewna problematyka realizowana jest zwłaszcza w zakresie edukacji ekologicznej. Edukacja geograficzna pojawia się od **etapu II** (przy. Red.).

4. Dostrzegania różnorodności warunków życia ludzi na Ziemi.

5. Uświadomienia, że relacje człowiek – środowisko poznawane w miejscu zamieszkania zachodzą także w innych miejscach na Ziemi.

6. Obserwacji składników środowiska geograficznego, ich opisu, oceny jakości tego środowiska w poznawanych regionach.

7. Kształtowania wyobraźni przestrzennej (przechodzenia z jednego układu przestrzennego w inny).

Treści:

a. Miejsce zamieszkania ucznia (miasto, wieś)

– krajobraz miejsca rodzinnego;

– formy terenu, skały, wody, gleby i roślinność, występujące w najbliższej okolicy;

– zagospodarowanie terenu w miejscowości, w której mieszka uczeń;

– uwarunkowania życia ludności danego obszaru od czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych;

– ludzie i ich praca, tradycje w rodzinie i miejscowości, różnorodność kulturowa;

– obserwacje meteorologiczne i astronomiczne (w dniach równonocy wiosennej i jesiennej oraz przesilenia letniego i zimowego, wyznaczanie miejscowego południka);

– orientacja w terenie (szkic, plan, mapa).

b. Wybrane krajobrazy Polski i świata:

– różne sposoby zagospodarowania przestrzeni geograficznej; krajobraz nizinny (nadmorski, pojezierny), krajobraz wyżynny, krajobraz górski (wysokogórski), krajobraz przeobrażony przez człowieka.

c. Ziemia we Wszechświecie – ruchy Ziemi: dobowy i roczny; strefy oświetlenia Ziemi.

d. Działalność człowieka na Ziemi.

e. Zróżnicowanie przestrzeni geograficznej w strefie polarnej północnej i południowej:

– zagrożenia środowiska przyrodniczego obszarów polarnych przez działalność człowieka.

f. Zróżnicowanie przestrzeni geograficznej w strefie umiarkowanych szerokości geograficznych:

- strefa umiarkowanych południowych szerokości geograficznych;
- dominacja obszarów wodnych;
- gospodarcze wykorzystanie oceanów.

Szkoła stwarza warunki do zdobywania następujących kompetencji:

– Ukierunkowana obserwacja, dostrzeganie prostych zależności między składnikami środowiska przyrodniczego i kulturowego zachodzącymi w przestrzeni geograficznej.

– Orientowanie się w najbliższej przestrzeni według obiektów, kierunków na widokregu.

– Wyróżnianie elementów obrazów realistycznych i symbolicznych, kojarzenia cech krajobrazu ze znakami na mapie.

– Czytanie map o różnej treści, wykresów, kartodiagramów, tabel.

– Komunikowanie się w mowie i piśmie z użyciem terminologii geograficznej.

– Rozwiązywanie zadań problemowych z wykorzystaniem różnych źródeł informacji dotyczącej zjawisk zachodzących w środowisku lokalnym i regionalnym.

– Współpraca w grupie z zachowaniem możliwości wykazywania własnej inicjatywy.

Uwaga!

Obserwacje bezpośrednie powinny być prowadzone na zajęciach terenowych kilkogodzinnych, jednodniowych albo wielodniowych.

Etap III

Edukacja geograficzna

Zadaniem szkoły jest stworzenie uczniom warunków do:

1. Rozumienia i poszanowania dla innych kultur, systemów wartości, sposobów życia.

2. Rozumienia potrzeby międzynarodowej współpracy w zwalczaniu zagrożeń środowiska przyrodniczego i zagrożeń społecznych.

3. Świadomej działalności w środowisku przyrodniczym, gospodarczym i społecznym dążącym do rozwoju zrównoważonego.

4. Rozwiązywania problemów w skali lokalnej i regionalnej.

5. Rozumienia demokratycznych zasad

sprawiedliwości, równości, odpowiedzialności oraz wolności, a także przestrzeganie ich w rzeczywistych sytuacjach.

6. Rozumienia zależności między społecznym i geograficznym podziałem pracy, rynkiem pracy i kwalifikacjami zawodowymi.

7. Rozumienia związków między narodowym podziałem pracy, poziomem kwalifikacji i jakością życia.

Treści:

a. Działalność człowieka na Ziemi:

– cechy środowiska przyrodniczego, stopień zagospodarowania obszarów lądowych: zróżnicowanie przestrzeni geograficznej w strefie umiarkowanych północnych szerokości geograficznych na przykładzie wybranych państw (Rosja, USA, Japonia, Korea Południowa, wybrany kraj Unii Europejskiej i inne kraje do wyboru);

– zróżnicowanie przestrzeni geograficznej w strefie międzyzwrotnikowej na przykładzie wybranych państw: (Brazylia, państwo Sahelu, Indie, Australia);

b. Polska w Europie i jej najbliżsi sąsiedzi:

– położenie fizycznogeograficzne, geopolityczne Polski;

– charakterystyka środowiska geograficznego Polski i sąsiadów;

– ludność, procesy urbanizacyjne w Polsce i krajach sąsiednich;

– czynniki kształtujące rozwój gospodarki rolnej w Polsce i w krajach sąsiednich,

– funkcjonowanie przemysłu w Polsce i krajach sąsiednich;

– usługi w Polsce i krajach sąsiednich;

– sieć komunikacyjna Polski i sąsiadów;

– zasoby środowiska przyrodniczego, ochrona i racjonalne ich wykorzystanie;

– podział administracyjny Polski;

– specyfika środowiska przyrodniczego i społeczno-ekonomicznego regionu, w którym mieszka uczeń.

c. Integracja europejska:

– zróżnicowanie gospodarki w zakresie rolnictwa, przemysłu i usług;

– mechanizmy współpracy;

– korzyści i koszty dla Polski wynikające ze strategii Unii Europejskiej.

Szkoła stwarza warunki do zdobywania następujących kompetencji:

– Porównywanie, wyodrębniania cech wspólnych i różnicujących przy opracowywaniu zagadnień demograficznych, zagospodarowania środowiska przyrodniczego w wymiarze lokalnym, regionalnym, krajowym.

– Wnioskowanie i uogólniania wynikającego z analizy i syntezy różnych źródeł informacji geograficznej (rocznik statystyczny, komputerowa baza danych, encyklopedia, czasopisma).

– Wyodrębnianie elementów map tematycznych, łączenie elementów w całość, czytanie map.

– Projektowanie działań, rozwiązywanie problemów, oceny projektowanych rozwiązań z zakresu gospodarki rolnej, działalności przemysłowej, współpracy zagranicznej np. z Unią Europejską.

– Projektowanie zagospodarowania wolnego czasu, planowania tras wycieczkowych krajowych i zagranicznych.

– Dochodzenie do potrzebnej wiedzy, wzbogacanie jej, przetwarzania oraz wykorzystania w działalności praktycznej.

– Ocenianie własnego postępowania i działania.

Etap IV

Edukacja geograficzna

Zadaniem szkoły jest stworzenie uczniom warunków do:

1. Poznanie mechanizmów ekonomicznych funkcjonujących we współczesnym świecie w wymiarze jednostkowym i społeczeństw.

2. Rozumienie zjawisk i procesów zachodzących w przestrzeni geograficznej w przeszłości, teraźniejszości oraz przewidywanie zmian w przyszłości.

3. Rozumienie istoty i dynamiki przemian dokonujących się współcześnie w dziedzinie gospodarczej, społecznej, politycznej na tle uwarunkowań przyrodniczych, historycznych i kulturowych w wymiarze lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym.

Treści:

a. Ziemia i człowiek:

– powstanie Ziemi, planet (miejsce Ziemi w Układzie Słonecznym, geograficzne skutki dobowego i rocznego ruchu Ziemi, obserwacje sfery niebieskiej);

– dzieje Ziemi (siły wnętrza Ziemi, pochodzenie życia na Ziemi, procesy geologiczne zachodzące we wnętrzu i na powierzchni Ziemi, zjawiska i procesy w atmosferze i hydrosferze), relacje między sferami Ziemi;

b. Człowiek na Ziemi w ujęciu geograficznym i historycznym (rozprzestrzenianie się człowieka na Ziemi i jego oddziaływanie na środowisko przyrodnicze):

– osadnictwo wiejskie na świecie, urbanizacja;

– pozyskiwanie, zapotrzebowanie i wykorzystanie energii w rozwoju gospodarczym;

– rozwój usług, zmienność ich i funkcja związana z poziomem rozwoju gospodarczego;

– komunikacja czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego i integracji gospodarki światowej: nowoczesne systemy komunikacyjne;

– handel zagraniczny, turystyka i wypoczynek;

– studia problemowe ukazujące organizację przestrzeni geograficznej z uwzględnieniem rozwoju zrównoważonego.

Uwaga: zagadnienia rozpatrywane w ujęciu: region w którym mieszka uczeń, Polska, świat.

Szkoła stwarza warunki do zdobywania następujących kompetencji:

– Gromadzenie i uogólnianie informacji z map różnej treści i w różnej skali.

– Gromadzenie informacji i ich ocena np.: zdjęcia satelitarne, Internet, GIS.

– Dokonywanie obserwacji bezpośrednich i pośrednich zjawisk i procesów w przestrzeni geograficznej, wykazywanie związków i zależności, formułowanie wniosków.

– Korzystanie z technik multimedialnych w celu porządkowania i poszukiwania rozwiązań różnych problemów geograficznych.

– Wartościowanie i ocenianie rzeczy i zjawisk.

– Ocenianie wartości środowiska przyrodniczego dla potrzeb rolnictwa, usług i rozwoju turystyki.

– Analizowanie, porównywanie i ocena poziomu życia w miejscu zamieszkania, w Polsce, wybranym państwie Unii Europejskiej.

– Wiązanie umiejętności i wiedzy z różnych dziedzin w celu uzyskania informacji i rozwiązywania problemów odnoszących się do działalności człowieka w środowisku.

– Ocenianie sytuacji, dokonywanie wyborów przez jednostkę (grupę) w warunkach konfliktowych.

Etap V

Edukacja geograficzna

Zadaniem szkoły jest stworzenie uczniom warunków do:

1. Poznania przestrzeni geograficznej w regionie, kraju i świecie jako miejsca codziennej działalności w wymiarze rodzinnym, zawodowym, społecznym.

2. Oceny efektów działalności człowieka w przestrzeni geograficznej.

3. Rozumienia współdziałania ludzi w zakresie wymiany dóbr, wynikającego z międzynarodowego podziału pracy.

4. Rozumienia struktury procesów zachodzących w skali globalnej, w oparciu o systemy społeczne, ekonomiczne, polityczne, techniczne w wybranych regionach.

Treści:

a. Gospodarcze, społeczne i polityczne przemiany współczesnego świata:

– powiązania regionalne, międzynarodowe i globalne;

– zagospodarowanie przestrzeni geograficznej w mieście i na wsi, planowanie jej rozwoju i zmian w Polsce, na wybranych przykładach państw UE i innych krajów świata;

– struktura demograficzna ludności, kierunki jej zmian w ujęciu lokalnym, regionalnym, krajowym, międzynarodowym i globalnym;

– uwarunkowania przyrodnicze, techniczne i polityczne rozwoju rolnictwa w ujęciu lokalnym, regionalnym, globalnym;

– wpływ zmian zachodzących w gospodarce na lokalizację przemysłu;

– działalność usługowa, jej lokalizacja i zmiany;

– zagospodarowanie turystyczne i rekreacyjne, jego zróżnicowanie w przestrzeni geograficznej w Polsce, Unii Europejskiej i wybranych krajach świata;

– transformacje ekonomiczne w Europie Środkowej i Wschodniej: integracja europejska i międzynarodowa współpraca w dziedzinie gospodarczej, politycznej, kształtowania i ochrony środowiska przyrodniczego.

b. Powiązania Polski z Unią Europejską w zakresie:

– rozwoju i jakości usług handlowych;

– rozwoju i jakości usług komunikacyjnych;

– stanu ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego;

– uwarunkowań prawnych i administracyjnych;

– bilansu ekonomicznego i społecznego wynikającego z przyjętej strategii Unii Europejskiej.

c. Kierunki rozwoju w strefie pogranicza:

– w zakresie działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego;

– w zakresie działań na rzecz rozwoju gospodarczego;

– współpracy kulturalnej i oświatowej z zachowaniem wartości kulturowych narodów sąsiadujących ze sobą.

Szkoła stwarza warunki do zdobywania następujących kompetencji:

– Opracowanie tematyki geograficznej w ujęciu lokalnym, regionalnym, krajowym, międzynarodowym i globalnym uwzględniające:

• gromadzenie i strukturyzowanie informacji;

• przetwarzanie, interpretowanie, ocenę danych;

• podejmowanie decyzji i uzasadnianie własnych opinii;

- identyfikowanie i rozwiązywanie problemów;
- znaczenie różnorodności kulturowej i

społecznej w funkcjonowaniu społeczeństw;

- ocenę efektów pracy poszczególnych członków zespołu i koordynację ich działań.

Z przyjemnością informujemy, że już po podpisaniu nowych podstaw programowych przez Ministra Edukacji Narodowej zatwierdzone zostały przez MEN programy nauczania geografii dla szkoły podstawowej i liceum ogólnokształcącego opracowane w Wydawnictwach Szkolnych i Pedagogicznych przez zespół autorów: **Joanna Angiel, Dorota Makowska** (przewodnicząca), **Florian Plit i Stanisław Zajac**. Programy te, o których piszemy w nrze 3/1997 czasopisma „Geografia w Szkole”, zostały dopuszczone do użytku szkolnego przez Ministra Edukacji Narodowej – szkoła podstawowa: nr DKO– 4014 – 4/97, szkoła średnia (liceum ogólnokształcące): nr DKO – 4015 – 4/97.

ELŻBIETA I WITOLD WILCZYŃSCY

GEOGRAFIA A PODSTAWOWY AKSJOMAT PROCESU KSZTAŁCENIA (ARTYKUŁ DYSKUSYJNY)

Słowo „aksjomat” kojarzone jest zwykle z matematyką. O istotności aksjomatów matematyki świadczy to, że wiele osób nie będących matematykami zna przynajmniej niektóre z nich. Natomiast o autorytecie matematyki jako nauki decyduje m.in. spójność systemu matematycznej wiedzy. Spójność ta bierze się stąd, że twierdzenia matematyki są ze sobą zgodne, gdyż wywiedziono je z niewielkiej liczby twierdzeń pierwotnych (aksjomatów), z zachowaniem zasad logiki. W matematyce każde twierdzenie ma swoją „genealogię”, sięgającą do któregoś z aksjomatów – „praprzedków” wszystkich twierdzeń. Poszczególne „generacje” twierdzeń połączone są za pomocą kwantyfikatorów, określających rodzaj „pokrewieństwa”.

System dedukcyjny, którego przykładem jest matematyka, stanowi stabilną podstawę metodologiczną. Nie wszystkie dziedziny nauki mają tak silny fundament. Nie można na przykład tego powiedzieć o geografii, którą podzielono na specjalistyczne subdyscypliny, przekształcając tę naukę w konglomerat składający się z elementów pochodzą-

cych z prawie wszystkich dziedzin („od geologii do teologii”). Nie sprawiają one bynajmniej wrażenia, jakby pochodziły z jednego źródła, jak twierdzenia w dedukcyjnym systemie matematyki lub jak kontynenty w teorii Wegenera. Geografia została rozbita i utraciła postać integralnej dyscypliny. Nie spełniły się idee Wincentego Pola, Wacława Nałkowskiego, Ludomira Sawickiego, Eugeniusza Romera, Stanisława Pawłowskiego i innych, których zamysłem było ustanowienie geografii jako dziedziny integrującej szczegółową wiedzę. Jakże często postulowana przez teoretyków interdyscyplinarność okazuje się w praktyce wielodyscyplinarnością, a takie pojęcia, jak „integracja”, „synteza” zostały zredukowane znaczeniowo i dziś służą nawet do uzasadnienia powszechnie praktykowanego indukcyjnego dodawania poszczególnych składników (rozdziałów), aby „całość” była kompletna. Dotyczy to zwłaszcza wielu geograficznych podręczników, które są przez to przeładowane faktografią, zbyt formalistyczne, suche, słowem, noszą piętno dydaktycznego materia-

lizmu autorów. Takie podręczniki są mało ciekawe (dzisiaj mówi się o nich: „mało przyjazne uczniowi”) i dlatego bardzo niechętnie czytane. Doszło nawet do tego, że w ogóle o mało interesujących książkach mówi się, że są „podręcznikowo nudne”.

Wiele jest przyczyn tej patologicznej sytuacji. Jedną z nich polega na tym, że polscy geografowie dopuścili do dezintegracji naszej nauki. Stan geografii szkolnej to w dużej mierze efekt tego, co dzieje się w geografii jako nauce. Większość podręczników to przecież dzieła ludzi, których głównym zajęciem jest praca naukowa. Jednakże nie tylko od wiedzy naukowej zależy efektywność procesu kształcenia na poziomie średnim, a zwłaszcza podstawowym. Tam liczy się przede wszystkim postawa dydaktyczna nauczyciela i jakość realizowanego programu kształcenia. W tej sferze tkwi poważne źródło większości niepowodzeń w pracy dydaktycznej.

Obecny stan dydaktyki geografii stanowi przeciwieństwo opisanej wyżej sytuacji panującej w matematyce. O ile aksjomaty matematyki są dość powszechnie znane, to o aksjomatach dydaktyki prawie nikt nie słyszał, nawet absolwenci studiów pedagogicznych. Tzw. uczeni-dydaktycy są więc w o wiele trudniejszej sytuacji od matematyków, bazujących na swoim dedukcyjnym systemie. Nie mając tego stabilnego oparcia lub punktu odniesienia dla teoretycznych dociekań, upowszechniają często koncepcje przypadkowe, pozbawione dostatecznego uzasadnienia. Ile czasu, energii i papieru pochłonęła tzw. operacjonalizacja celów? Takie „szukanie po omacku” czeka wszystkich tych, którzy nie dostrzegają prawdy zawartej w samych znaczeniach najbardziej podstawowych pojęć, takich jak np. edukacja (którego to pojęcia szukać trzeba w słownikach łacińsko-polskich), albo w aksjomatach sformułowanych przez klasyków.

Aksjomaty, założenia wstępne, przeświadczenia pierwotne, często nie w pełni uświadomiane, leżą u podstaw każdej nauki i każdej dziedziny działalności praktycznej. Swoje aksjomaty ma także sztuka kształcenia, czyli dydaktyka. Również w tej dziedzinie sformułowano prawdę podstawową, która powin-

na stanowić oparcie i uzasadnienie bardziej szczegółowych zasad. Mimo, że aksjomat dydaktyczny został sformułowany ponad 70 lat temu, jest on mało znany nawet w profesjonalnych kręgach.

Autorem podstawowego aksjomatu procesu kształcenia, lub krócej – aksjomatu dydaktycznego, jest pedagog niemiecki Jerzy Kerschensteiner (1854–1932). Uczonym polskim, który rozwijał i popularyzował jego idee, był Bogdan Nawroczyński, którego ze wszech miar godne uwagi dzieła ukazały się ostatnio w 1987 roku nakładem WSiP. Jerzy Kerschensteiner dysponował o wiele mniejszą od nas wiedzą psychologiczną, wielokrotnie mniej było też w jego czasach literatury pedagogicznej. Wydaje się jednak, że znacznie lepiej od wielu współczesnych dydaktyków rozumiał on istotę edukacji. Mimo, że w ostatnich latach tak wiele napisano m.in. o celach i zasadach doboru treści kształcenia, najpełniejszym ujęciem problemu doboru treści kształcenia jest właśnie jego podstawowy aksjomat. W interpretacji B. Nawroczyńskiego brzmi on następująco:

Jednostkę ludzką można kształcić tylko na takich dobrach kultury, których struktura duchowa całkowicie lub częściowo zgadza się ze strukturą danego stopnia rozwojowego indywidualnej formy życia¹⁾.

Innymi słowy, gdy usiłujemy karmić ucznia „dobra duchowymi” nie odpowiadającymi jego psychice, wówczas pracuje on niechętnie, a efekty są mierne. Sytuacja zmienia się, gdy zachodzi „głębokie pokrewieństwo duchowe” pomiędzy uczniem a tymi dobrami kultury, które mu proponujemy. Ujawnia się wówczas spontaniczne zainteresowanie, a na bliskim duchowo materiale uczeń ma szansę na wzbogacanie swojej osobowości.

O efektywności procesu kształcenia decyduje więc w dużej mierze to, czy rozumiemy strukturę psychiczną ucznia oraz to, czy potrafimy określić stopień pokrewieństwa pomiędzy tą strukturą a dostępnym zasobem dóbr kultury stanowiących przedmioty

¹⁾ B. Nawroczyński *Dzieła wybrane*, t. II, Warszawa 1987, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, s. 271.